

בדבר זה ורק משנות מלחמת העולם הראשונה בשנת תר"ע התפתח שם ישוב יהודי, וא"כ אין כל משמעות למנהג המקובל ביפן, ולעיל נתבאר בדברי הרדב"ז שאין מקום לשאלה זו. והנה בספר חובת הקודש להר"א קלצקין זצ"ל (סי' ל"ז) כתב שהוא מדין ישראל בני נביאים הם ורגלי חסידיו ישמור ובתשובות והנהגות ח"ג סי' פ"ו כתב שמנהג שנתפשת בישראל הוי כסנהדרין שפסקו, ולא משנה מכמה שנים הוא.

ונראה שהשאלה מעיקרא ליתא, שהרי כשהגיעו המהגרים הראשונים מאירופא ליפן היו מחויבים לקיים את השבת ביום השביעי, דאם נקטינן שיפן הוא מקום מסופק א"כ מדין חזקה היה אסור להם לדחות את השבת ליום השמיני שהרי היה אצלם השבת מוחזקת ממקום יציאתם ליום השביעי, ואי אפשר לשנות חזקה מספק, ונמצא שהמנהג שנהגו שם היה עליו תורת ודאי, שחזקה עושה דין ודאי, ואח"כ כל מי שבא לשם צריך לנהוג כמנהג המקום שם שהחזקה אינה נפסקת לעולם. (וכן הורה להם בשעתם הגאון רא"מ קיסיליא זצ"ל).

ולהלן נשתדל לסכם מדברי גדולי ישראל משנת תש"א עד היום, מתוך ספריהם ומפי עדים ששמעו מכלי ראשון או ספרים המביאים מכלי ראשון דוקא (ולא משמועות, שבהרבה פעמים אינן נכונות).

הגאון החזון איש זצ"ל: פסק שביפן עושים את השבת למחרת היום שבאר"י ומתחיל אחר י"ח שעות אחרי אר"י והוא בתורת ודאי, והורה לפליטים לאכול ביום שהוא יוה"כ באר"י ולצום למחר, טעמו ונימוקו ביאר בקונטרס י"ח שעות, ולעיל נתבאר דברים רבים שבקונטרס זה. ויש לציין מש"כ במכתב (קובץ אגרות ח"ב קס"ד) על ב' הצדדים: "כי אין בין המדברים שום נטי' בדבר, רק בקשת הנכוחה, ומוכן כל אחד לקבל דברי חברו בתשואות חן". ובמכתב מערב ר"ה תש"ב (שם אגרת קס"ה) כותב טעמו שלא הסכים להחמיר מספק על ב' הימים: "מאד קשה מצב אחינו יחיו ביפאן, לרגלי המצב הספק ביוה"כ הבע"ל, והדבר קשור לפיקוח נפש להצנועים שאף אם יחליטו שאי אפשר לצום מ"ח שעות עדיין לא הותרו בשביל זה ביום השני לאכול בלי מצרים, ועדיין צריכים אמר בכל שעה ושעה, כי הרי האיסור על כל אכילה ואכילה, והאחריות מוטל עלינו שבשבילנו הוטל הדבר בספק, מצדי כבר עשיתי מה שיאפשר לבוא לידי השואה, ובטח ישתדל גם כתר"ה שליט"א לצאת מהמצור והלחץ".

הגאון ר' איסר זלמן מלצר זצ"ל: בהסכמתו לספר קו התאריך הישראלי בשנת תשי"ד כתב בעל "אבן האזל": גם אני מסכים לפסק דינו של הבית דין בארץ ישראל וכו' שאין לשנות ח"ו את השבת בשום מקום בעולם לא ליום ראשון ולא ליום ששי, כי אין לנו בש"ס ושולחן ערוך שום רמז שיש להתחשב בשמירת שבת עם קוים וכו' ובכל מקום בעולם ישמרו את השבת כמו ששמרו אותו עד עכשיו, ע"כ. ובפנים הספר הביא משמו דהריטב"א והר"ן לא נתכוונו לפסוק הלכה למעשה בהלכות שבת, וטען כן כמה פעמים, (ועי' גיטין ט' ע"א אע"פ שקילס וכו' וברשב"א שם) והיה לו ויכוחים עם החזו"א על פסקו, וכמה ממכתבי החזו"א ממוענים או מכוונים אליו ובספר "האיש וחזונו" להרב קלמן כהנא ז"ל מספר שהוא העביר מכתבים בין שני האריות שהתנצחו בהלכה זו. (ביאור שיטתו הובא לעיל).

הגאון ר' צבי פסח פראנק זצ"ל: בספרו "הר צבי" חאו"ח סי' קל"ח נדפסה תשובתו בענין זה, התשובה היא תמצית מתוך מכתב הסכמה שכתב לספר קו התאריך הישראלי, (בספר חמדה גנוזה, וממנו בספר ישראל והזמנים, תפסו את דברי הגאון ב"הר צבי" בסתירות ותמיהות לבטל דבריו, אך במכתב במקורו הנדפס בהסכמה לספר הנ"ל הכל ברור, עי' ב"אוהל שרה לאה" עמ' תתקמ"ב) במכתבו כותב: השבתי שעליהם לשמור את יום השבת

כפי מה שנהוג ביפן כפי חשבונם וכחשבון א"י ולא לשנות ח"ו ליום אחר וכו', ובהיות שענין זה עלול לסכן את קדושת יום השבת אם יוטל ח"ו איזה ספק בקביעותו, לזאת חוב קדוש הוא על גדולי דורינו לעמוד על המשמר ולהיות מגודרי גדר שלא יבא מי שהוא לפרוץ בקדושת השבת ובקביעותו בכל מקום מכפי ששומרים אותו היום וכו'. (ולעיל הובאה שיטתו וביאורה).

האדמו"ר רבי שלמה מזוהיל זצ"ל: בקובץ תלפיות כרך ג' חוברת ג-ד דף 639 כותב הגרי"מ טוקצינסקי זצ"ל וז"ל: דבר מפורסם בירושלים כי ימים אחדים לפני פטירת הרה"ג המקובל (בעל מופת) האדמו"ר ר' שלמה הל"ע מזוהיל (שהיה נקרא זוילער רבי ושהיה בקי ומחדש גם בדברי הרמב"ם של קדוש החודש) כשכבר היה חולה מסוכן ר"ל, הביע לפני קהל מסובביו את רצונו לראות אותי ולדבר איתי, בא אלי הר' שמעון ברגמן נ"י ויספר לי משאלתו של האדמו"ר, מיהרתי לבוא לביתו לבקרו, ויתחזק וישב על המטה כשבניו סמכו אותו, ויאמר לי: שמח אני לראותו ולאמר לו שאל יחוש למנינם של דעות אחרות, כך מקובלני כי החשבון מתחיל מירושלים חציו למזרח וחציו למערב, ויש לי ע"ז ראיות גם מהרמב"ם, ואם יהיה רצון ה' ית"ש ויחזקני אברר את הראיות, אבל הדבר ברור גם מצד עצמו, ע"כ. ובספר "קו התאריך הישראלי" מוסיף: ומסר לי אחד מתלמידיו שלמד אצלו הלכות קדוש החודש, שבשעתו שלח את אחד מתלמידיו להחזו"א למסור לו שלדעתו הרמב"ם בהל' קה"ח חלוק על הרו"ה. ע"כ.

בספר "מקור בהלכה" להגה"ח ר' אלעזר בריזל זצ"ל כותב: בדבר זה נחלקו שני מאורות הגדולים אשר אני זכיתי ללמוד ענין זה ולשמר מפיהם ממש וכו' ואני בעניי נתחדש לי הוכחות בדברי מרן החזו"א וכבר ערכתי ספר להדפיס, ואחרי שהייתי כבר בבית החזו"א וקבלתי הסכמתו, הספר לא נדפס מטעם כמוס, גדול וקדוש רבינו שלמה גולדמן זצוק"ל אדמו"ר מזוהיל הוא שאמר לי דברים ברורים החשבון של י"ב שעות וכו' (הובא לעיל בארוכה).

את הטעם לאי הדפסת ספרו היה מספר תמיד בכל הזדמנות, כי לאחר שכבר הכינו לדפוס עלה לבית הרה"ק מזוהיל וסיפר לו שכתב ספר בענין זה, שאלו האדמו"ר מה מסקנתו, והשיב לו: כהחזו"א, מיד הרים עליו קולו בהתרגשות: "איהר ווילט זיך טשעפען מיט'ן שבת?!" (האם אתם רוצים לפגוע בשבת?) ומיד הלך הגה"ח הנ"ל וגנז את חיבורו בתוך הגניזה של ביהכנ"ס החורבה, בהזדמנות זו סיפר לו הרה"ק מזוהיל שכמה ימים טרם שהגיעה השאלה מפליטי יפן לאר"י עלה לביתו של הגרי"א הרצוג וביקשו ללבן יחד את הסוגיא בר"ה דף כ' ונתיישבו ללמוד ובאו לידי מסקנא שרש"י (והרמב"ם) חולקים על הרו"ה ושאינ לפסוק כהרו"ה, ועל שאלת הגר"א בריזל: האם היה זה רוה"ק שידע שהשאלה תגיע אל הגרי"א הרצוג, ענהו שרק העריך בדעתו שמסתמא תגיע אליו השאלה בהיותו רב הראשי, ורצה שיהיה בתוך הענין כשידרש להשיב.

בספר "גבורי החיל" להרד"מ מנדלבוים פרק ז' מביא צילום ממכתב הגר"א בריזל זצ"ל בו כותב בזה"ל: כתבתי חיבור ההוכחות בדברי החזו"א, וכמובן שמרן החזו"א הסכים להדפיסו, אבל אני אמרתי בלבי לא להדפיס עד לקבל ההסכמה מכ"ק ז"ל, באתי לפניו עם החיבור, כ"ק ז"ל יושב ומתבונן, פותח פי קדשו ואמר לי: מה אתם? אתם רוצים להדפיס חיבור ולקלקל את יום השבת? וכו'. ובודאי לא הדפסתי חיבור ההוא.

עוד הביא בספר הנ"ל עדות ששמע אישית מפי הגאון רבי מאיר צבי ברגמן. ראש ישיבת רשב"י בב"ב. כי הרה"ק מזוהיל זצ"ל שלח אתו מכתב אל החזו"א, ובו ביאר שיטתו, דס"ל כדעת הגרי"מ טוקצינסקי (י"ב שעות) כשהוא מוסיף בע"פ שלא יתכן שיהיה חילוק כזה

בשעות (של יום שלם) ולא יהיה כתוב ענין כזה בקדמונים, ואחרי שהחזו"א קרא את המכתב, הגיב שקשה לו לפרש עוד את שיטתו בכתב והוא יכול להסביר דבריו בע"פ.

בספר "צדיק יסוד עולם" עמ' 172 כותב: ושח לנו הרה"ג רבי שמעון רובין זצ"ל שהוא כתב את מערכת התשובה של רבינו אל בעל החזו"א זי"ע כפי שהכתיב לו רבינו, ושח לנו עוד שרבינו התבטא שמן השמים פסקו שלא כשיטת בעל המאור, באחד מנימוקיו אמר רבינו שהפוסק הגדול בתכונה הוא הרמב"ם, והמשיג הגדול על הרמב"ם הוא הראב"ד, והראב"ד בעצמו כתב שבהלכות קידוש החודש אינו יכול להשיג עליו וא"כ יש לפסוק כרמב"ם. ע"כ.

וסיפר הג"ר משה כ"ץ זצ"ל שהגרא"י פינקל זצ"ל ראש ישיבת מיר אמר לו שדיבר על הנושא עם הרבי מזוויהל זצ"ל ונוכח בידיעתו והבנתו הגדולה בזה, (מפי הגר"א שמואלביץ שליט"א).
1234567 תמו
1234567 תמו

האדמו"ר מגור בעל "אמרי אמת" זצ"ל: בסוף חודש אייר תש"א הגיעה אל האמרי אמת גלויה מיפאן בו שאלו אותו לחוות דעה בשאלת השבת שם, האדמו"ר שלח שליחיו אל הג"ר יחיאל מיכל טוקצינסקי והג"ר דוד שפירא זצ"ל לשמוע את דעתם, והם שלחו את תשובותיהם בכתב אליו. (להרימ"ט קו התאריך הוא ק"פ מעלות ולהר"ד שפירא הוא קל"ה מעלות, והנפ"מ הוא לגבי איי הוואי). לאחר שבירר את הדברים שלח האדמו"ר זצ"ל את הוראתו ליפאן שלא לשנות את השבת מכפי שהוא, וכ"כ בספר קו התאריך הישראלי: מרן כ"ק אדמו"ר מגור מוה"ר ישראל אלטער שליט"א מירושלים ביקש לפרסם, שאביו מרן כ"ק אדמו"ר זצ"ל בעת שנשאל מיפן איך להתנהג בשמירת יום שבת, אחרי שדיבר בענין זה עם חכמי התורה בירושלים, השיב להם שישמרו שבת ויוהכ"פ כמו ששומרים אותו על המקום, ולא לשנותו ליום ראשון, אלא באותו היום ששומרים אותו בארץ ישראל.

אמנם האמרי אמת לא ביאר דעתו לגבי המקומות היותר רחוקים שלא היה נוגע למעשה ולא עמד אז על הפרק, אחרים אמרו שהתבטא שדברי הגרימ"ט (وهוא דעתו של האדמו"ר מזוויהל זצ"ל) נראים לו, שהקו הוא ק"פ מעלות, ויש שטענו שדעתו לא לשנות בשום מקום מנהוג, וזהו או כדברי הגר"ד שפירא שהקו הוא קל"ה מעלות שיוצא כמו הקו הבינלאומי שהנהיגו העמים, או כדברי הגרא"ז מלצר והגרצ"פ פראנק זצ"ל שאין קו תאריך מה"ת אלא כפי התפשטות ישוב העולם, הגר"ד שפירא בשו"ת שלו "בני ציון" אחרי שמבאר שיטתו כותב: תשובה זו השבתי לכ"ק הגאון אביר הרועים האדמו"ר מגור שליט"א, שבאה אליו השאלה מתלמידיו וחסידיו הי"ו הפלטים מפולין ליאפאן וכו', וכן הסכים וכו'.

בקובץ תלפיות ד' א-ב כותב הרב מ. כשר: כתב לי בנו של כ"ק אדמו"ר מגור זצ"ל שאביו זצ"ל הסכים לדעתו של הרב טיקוצינסקי שלא לשנות את השבת ליום א' ולא כדעת חזון איש, אבל לא הסכים לשיטתו לשנות באיזה מקומות יום שבת ליום ו', אלא שנשאיר הכל כמו שמוחזק עד היום.

היוצא מכל זה דברור הוראתו של האמרי אמת בנוגע ליפאן שלא לשנות את יום השבת המוחזק, אלא שנחלקו בשיטתו כלפי המקומות היותר רחוקים, שלא ביאר להדיא דעתו בזה שלא היה נוגע אז למעשה. ואכן ביפאן קיבלו חסידיו הוראתו ונהגו על פיו.

האדמו"ר הריי"צ מליובאוויטש זצ"ל: בספר קו התאריך מביא מגליון נרות שבת שנה ה' שם כותב עד ראיה שהיה אז ביפן, כי בזמן שנתעוררה אז השאלה פנו חסידי ליובאוויטש אל כ"ק אדמו"ר זצ"ל אם יש להם לשנות השבת ויוה"כ או לא, והשיב להם שחם ושלוש לשנות את השבת. ביפן התקיימה אז ישיבת תומכי תמימים דליובאוויטש, שהיתה מהישיבות שגלו לשם. והם נהגו על פי הוראת רבם הריי"צ בשאלה זו.

הגאון רבי יצחק זאב מבריסק זצ"ל: בספר "עובדות והנהגות לבית בריסק" ח"א עמ' כ"ג מובאים דבריו של בנו הגאון רבי משולם דוד סולבייציק שליט"א: כאשר התעורר בוילנא אצל בני הישיבות הרעיון של הנסיעה ליפן, באו אל האבא הגרי"ז מבריסק זצ"ל וכו', והאבא אמר להם מיד שתהיה כאן שאלה גדולה בענין שבת אימתי זמנה שם וכו', ביקשו מהאבא שיפסוק להם בשאלה זו, והנה האבא זצ"ל אמר להם שיש בזה מחלוקת גדולה בראשונים וכו' והגאון רבי יצחק אלחנן זצ"ל כותב בתשובה בספרו שאינו יכול להכריע במחלוקת זו, וא"כ איך אני אוכל להכריע בזה, אח"כ כשאחי הגדול הגרי"ד זצ"ל חשב ג"כ לנסוע דרך יפאן, ביקש מהאבא שיכריע לו בענין זה, כי עליו לדעת למעשה איך לנהוג שם, אולם אבא אמר לו כנ"ל שאינו יכול להכריע בזה, וכדי לידע איך לנהוג למעשה ישלח מכתב למו"צ דבריסק רבי שמחה זליג ריגר זצ"ל והוא יפסוק לו, וכן עשי אחי, (וראה להלן תשובת הגאון רבי שמחה זליג זצ"ל).

בהמשך מספר הגרמ"ד שליט"א: לאחר שהגענו לאר"י התעוררה ביפאן השאלה וכו' ושלחו משם מכתבים לאבא שישב כבר באר"י שיכריע להם מתי לצום, ואבא סיבר להכריע בענין זה, אזי הם שלחו מכתב לראש ישיבת מיר הגרא"י פינקל זצ"ל שישפיע על אבא שיכריע בזה וכו', ואז אבא אמר לי, דאמנם העיקר להלכה נראה כדעת בעל המאור, שכן הריטב"א והר"ן הסכימו לדבריו ושיבחוהו וכו' אבל סו"ס הוא מחלוקת הראשונים וכו', וא"כ איך הוא יכול להכריע וכו', ולכן עמד בסירובו להכריע בזה. ע"כ.

ובספר תאריך ישראל הביא כדברים האלו גם מפי הג"ר מאיר סלובייציק שליט"א שאביו היה אומר שאין בידינו להכריע בין הראשונים בזה.

בספר "האיש וחזונו" להרב קלמן כהנא ז"ל עמ' ע"ד כותב: ערב יום הכפורים באתי להתפלל בבית מרן (החזו"א) זצ"ל וכו', מסר לי לגשת להגאון מבריסק ולבקשו לשלוח מברק חתום על ידי שניהם ליפאן שיאכלו ביום רביעי של חשבונם ויצומו ביום חמישי, כשבאתי להגאון מבריסק בשליחות זו סירב לשלוח המברק, בגלל שהוא בודאי יגיע ליפאן אחרי ערוב יום ד' וחלק מהאנשים וודאי קבלו עליהם כבר את צום יום הכיפורים ולא ירצו להפסיק בתעניתם, ולעומת זאת כשיראו המברק יצומו גם ביום ה' ויסתכנו חלילה, ומטעם זה אינו יכול לשלוח המברק וכו', עד שהספקתי לחזור עם תשובת הגאון מבריסק זצ"ל נשלח ע"י מרן זצ"ל מברק ליפאן, בו הורה הלכה למעשה "אכלו ביום הרביעי וצומו תענית יום כפור ביום חמישי ואל תחשוש לשום דבר". ע"כ.

הוא לא ציין אם הגרי"ז אמר לו נימוק זה או שהוא פירשה בעצמו, ובכל אופן נתברר לעיל שהגרי"ז סבר שהוא באמת ספק שאינו מוכרע גם לגבי שבת.

ומה שלא ברור כאן כי לפי דבריו התרחש הדבר בערב יו"כ וע"ז בא הנימוק שהמברק יגיע בערוב יום ד', ובספר היומם להגרמ"ט בפתיחה מתאר: ואני אם כי דעתי היתה בהחלט עוד מלכתחילה שעליהם לצום רק ביום הרביעי, עם כל זאת אחרי שנודענו בהמשך הזמן האסיפה שהגאון בעל חזו"א תלגרף אליהם שיצומו רק ביום החמישי, אמרתי שלא לתלגרף כל עיקר, כי באם יודיעו להם לצום ביום הרביעי ימצאון מהם שיצומו שני ימים בחששם לשתי הדעות, ונכניס ח"ו קהל גדול בספק של סכנת נפשות, ואעפ"י שנמצאו תומכים לטענתי זו, היתה התוצאה שכן נשלחה התלגרמה, ע"כ. המברק של הרבנים נשלח ביום א' ד' תשרי ויוצא שהמברק של החזו"א נשלח עוד לפני זה ולא בעריו"כ.

גם במכתב שכתב בעשרת ימי תשובה הגאון אב"ד פרושקוב שהיה אז בשנחאי (נדפס בספר גבורי החיל) כותב: ביחוד יתבלט הדבר באופן נורא ביוה"כ הבעל"ט, חזון איש הבריק בעצמו: אכלו ביום הרביעי וצומו ביום החמישי ואל תפחדו משום דבר. הרב

מחאריבין השיב לעשות הכל כמקדם. ע"כ. ומתברר שכבר הגיע מברק החזו"א הרבה לפני עריו"כ ומברק של הגדולים עדיין לא הגיע. ולכן מזכיר רק את הרב מחריבין (הג"ר א"מ קיסילאוו זצ"ל, מובא להלן).

ומצאתי בקובץ קול תורה סיון-אלול תשי"ד מעתיק מכתב שנדפס ב"המודיע" ביום ט' אלול תשי"ד חתום ע"י הרב יוסף רוזנבוים מבתי ורשא בירושלים כדלהלן:

בהמעין גליון ג' מביא הרב קלמן כהנא בתוך שאר הדברים, סיפור דברים. וז"ל: מסר לי (החזון איש זצ"ל) לגשת להרב מבריסק ולבקשו לשלוח מברק חתום על ידי שניהם ליפאן שיאכלו ביום רביעי של חשבונם ויצומו ביום חמישי. וכו'. (מובא לעיל). והיות שאני מתענין בפרשה זו זה מזמן: בקרתי את הגאון מבריסק שליט"א במעונו בירושלים ביום ד' פ' ואתחנן י"ד אב תשי"ד בלילה בשעה 11 הראיתי לו מה שהרב קלמן כהנא הדפיס בשמו בקונטרס "המעין" הנ"ל ושאלתיו אם זה נכון כמו שנדפס. אחרי שקרא הדברים ענה לי: שזה לא נכון בהחלט. כי מעולם לא אמר כן ולא הכריע בדבר זה להלכה ודעתו אז היתה לא כמו שנדפס בשמו אלא שהענין הוא דומה קצת למי שהולך במדבר ואינו יודע איזה יום הוא שבת. ולענין צום יום הכפורים הציע אז להגרא"ז מלצר זצ"ל, לשלח מברק שיצומו ביום רביעי וביום חמישי מי שרוצה להחמיר כהרז"ה ישאל לרופא, אם אפשר לו להמשיך בתענית ימשיך ויצום יומים, והגרא"ז מלצר זצ"ל לא רצה להסכים על נוסח זה. (כידוע פסק הגרא"ז מלצר ז"ל שיש להתענות רק ביום רביעי כמו שנדפס בהפרדס) כן מה שנדפס שם בשמו שהעובדה היתה בערב יוה"כ אמר לי שזה לא נכון ולא נמסרו הדברים בדיוק. כי לפי זכרונו ה' הדבר עוד לפני שבת וממילא שאין יסוד כלל לשאר הדברים הכתובים בשמו. [הנימוק על סירובו לחתום על מברק החזו"א מפני שזה יגיע ביוה"כ, גם מה שכותב בשמו על דברי הג"ר ר' שמחה זליג ראב"ד בריסק מופרכים ממכתבי הרש"ז עצמו המובאים להלן]. ובסוף דבריו הדגיש עוד הפעם להשיב להשואלים שהוא לא פסק שום דבר להכריע בזה להלכה. עכ"ל.

וכדאי לציין שעוד לפני שנה נכנסתי להגאון מבריסק שליט"א והראיתי לו מ"ש בתלפיות שנה ב' חוברת א ב עמוד 179 בשמו שפסק שביאפאן יש לשמור השבת ביום ראשון לפי חשבון המקום מפני שהעיקר כפסק הרז"ה, [מועתק להלן בערך הגר"א קוטלר זצ"ל] על זה השיב לי בתוקף שזה לא נכון בהחלט הוא לא פסק בנידון זה, וכל הקטע שם מ"ש בשמו אין לו ערך וראוי למחיקה. והוסיף בזה"ל איני יודע להגיד פסק ואם הרב ר"י אלחנן ז"ל בשעתו אמר שאינו יודע לפסוק גם לי מותר להגיד כן ועל שאלתי סוף סוף יהודי השואל הלכה למעשה מה יש להשיב השיב לי: הנה להם לישראל אם אינם נביאים בני נביאים הם עכ"ל.

גם אחד מגדולי התורה בירושלים הרב הגאון ר' בנימין רבינוביץ תאומים שליט"א שהתענין בשאלה זו והדפיס תשובה בענין הנ"ל בהפרדס, השתומם לראות מה שכתוב בהמעין בשם הרב מבריסק ואמר לפרסם בשמו בזה הלשון: הגאון מבריסק שליט"א אמר לי ששלח [כוונתו שהציע לשלוח] מברק שביום הרביעי יצומו וביום החמישי ישאלו לרופא, והוסיף לי שמי שרוצה להחמיר כדעת הרז"ה צריך לשאול לרופא וח"ו לא לבטל התענית ביום הרביעי וסיפר לי השתלשלות הדברים בזה"ל היות שהרא"ז מלצר זצ"ל שלח אלי שליח לבקש שאכניס עצמי בהענין ולהשיב תשובה משום שזה ענין הנוגע לפקוח נפשות הלכתי להרב ר"א זלמן ז"ל להתיישב בדבר, ואחרי שעיינו ביחד בהשגת הראב"ד על הרז"ה, אמר לי ר"א זלמן הגם שדברי הראב"ד אינם ברורים לו אבל לכו אומר לו שהראב"ד חולק על הרז"ה. וגם לדעתי השגת הראב"ד על הרז"ה היא השגה. ע"כ דבריו.

בקובץ "נועם" כרך ט"ו (תש"ל) כותב הרב מ. כשר: ביום א' ר"ח תמוז תש"ל ביקרני הגר"מ סאוויצקי שליט"א רב בבוסטון ארה"ב, ביחד עם בנו, וסיפר לי שהיה לו בשבוע העבר

שיחה ארוכה עם הגרי"ד סאלאוועיטשיק שליט"א בנוגע לשיטת אביו זצ"ל בשאלת תענית ויה"כ ביאפאן, וזהו אשר מסר לו, שמתחלה היה דעתו של אביו הגרי"ז סאלאוועיטשיק זצ"ל שהעיקר כשיטת הכוזרי והרז"ה, ואחרי שראה דברי שו"ת הרדב"ז שמפורש בדבריו שיש חולקים על שיטת הכוזרי אז בא לידי החלטה, שיש לצום ברביעי, אלא שיש להחמיר ביום חמישי לשאול לרופא, ועוד סיפר שאביו שלח אותו פעם אל החזן איש בנוגע לשאלה זו להשפיע עליו לשנות את דעתו, ולא פעל כלום, כן אישר את העובדא הנדפסה ב"קול תורה" שאביו זצ"ל רצה לשלוח מברק שיתענו ברביעי, ובחמישי לשאול לרופא, בתנאי שגרא"ז מלצר יחתום ולא רצה לחתום. ולא נכון מ"ש אחרים בשם אביו זצ"ל אחרת, עכ"ל.

הגאון רבי איסר יהודה מאלין זצ"ל, דיין בבריסק: בספר "פאר הדור" וממנו ב"תשובות והנהגות" הביאו בשם בניו על עדות אישית שהיה כפי הגרא"י מאלין זצ"ל שהגר"ח מבריסק זצ"ל סבר כהחזון"א, ושהם עוררו להחליף את השבת. הנה המקור שציין לשמועה זו הוא בעיתון הצופה, ושם לא מוזכר כלל שמו של הגר"ח מבריסק, ובנועם שם כתב ע"ז בזה"ל: באור ליום ד', א' דר"ח אייר בשעה 9 דברתי עם הרב מאיר מאלין, וכן עם אחיו הרב נחמיה מאלין שבשמו הובאו הדברים בספר הנ"ל, וזה מה שאמר לי הרב נחמיה מאלין: "אבינו צוה עלינו לשמור שבת של המקום ביפאן כדין, ולהחמיר ממלאכה דאורייתא גם ביום ראשון, וסיפר לי שבשעתו כאשר נתפרסם מאמרו הגדול של הגאון ר"ש מוהליבר בשאלה זו, והגאון ר' חיים סולובייצ'יק קרא אותו התבטא שלא הוטבו בעיניו מסקנותיו. ומדבריו הבין שדעתו שיש להחמיר במלאכה דאורייתא ביום ראשון, והמה ביאפאן התנהגו כן, והתנגדו והתפלגו מאלה שלא שמרו שבת של המקום כדין", ממש ההיפך ממה שהסופר [של "פאר הדור"] מייחס להם.

אמר הכותב: היום אור ליום שני ג' בשבט שנת תש"ע עליתי יחד עם הרה"ג ר' שלום הירשפרונג שליט"א לביתו של הגאון רבי נחמיה מאלין שליט"א, ובמעמד שני בניו הגאונים שליט"א חזר ואישר בפנינו את הנכתב לעיל, שאביהם הגאון רבי איסר יהודה זצ"ל ציוה עליהם לשמור את יום השבת הנהוג ביפן, ורק לחומרא לשמור ממלאכות דאורייתא גם ביום ראשון, ושכן הבין מהגר"ח, וחזר בתוקף שמה שכתוב ב"פאר הדור" הוא היפך האמת, וטען שאלו שזלזלו בשבת הנהוג ביפן עשו שלא כהוגן וגרמו לחילול ה', ואנחנו היינו נגדם, ע"כ.

הגאון רבי שמחה זעליג ריגר זצ"ל ראב"ד בריסק: בקובץ תלפיות (ניו יארק סיון תש"ה) עמ' 177 נדפס מכתבו שכתב להגאון רבי יוסף דוב סולובייצ'יק זצ"ל שרצה לנסוע דרך יפאן ואביו הגרי"ז מבריסק הפנה אותו אל הגאון הנ"ל והוא השיב לו במכתב, ואח"כ הגיע המכתב לנכדו של הגר"ח שמחה זעליג שהיה עם הפליטים משיבת קלעצק. ויש לציין שרבים מביאים קטעים מתוך התשובה אך לא את סופה, שהוא מחלק בין סאן פראנציסקא שבסוף אמריקה, ליפאן שבתחילת אסיה, כדלהלן:

וכך כותב: בדבר השאלה אימתי שבת בסאן פראנציסקא וביאפאנא במרחק צ' מעלות מירושלים, העיקר בעיני לעשות כדעת בעל המאור וכו' והרי הישראלים להבדיל הגוים שבאותם מקומות (סאן פראנציסקא) מתנהגים כדעת בעל המאור ואין לנו לשנות מנהגם. והנה בדבר יאפאנא, שהכוזרי אשר גם הוא כדברי בעל המאור כותב כי צין והיא חינא ויאפאנא מאוחרת להם השבת לשל ירושלים ב"ח שעות, והרי הישראלים בחארבין שהיא מארץ חינא אינם מתנהגים כבעל המאור, נראה שלענין התפילה שהוא ענין דרבנן לא נשנה ממנהג הישראלים היושבים שם, ולענין איסור דאורייתא יש לחוש לדעת בעל המאור שהשבת מאוחרת לשל ירושלים, גם כן, באופן שמקדימין וגם מאחרין להשבת שלנו. עכ"ל. (יש לציין דבאמת בסאן פראנציסקא אין כלל מחלוקת).

ובמאסף תלפיות שי"ל בשנחאי בשנת תש"ו הובא עוד מכתב תשובה ממנו שבו מפרט להדיא שהנהגת השבת יסמכו על מנהג היהודים ביפאן להקדים השבת לשל ירושלים בשעות, ולענין איסורי דאורייתא יש להחמיר כשני הדיעות ולשמור ממלאכה מ"ח שעות, ותפילין יניחו ביום המאוחר על תנאי שאם הוא שבת יהיה לשם תכשית.

הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל: בקובץ תלפיות הנ"ל שי"ל בני" בשנת תש"ה שם נדפס המכתב הנ"ל של הג"ר שמחה זעליג זצ"ל. המכתב נמסר לדפוס ע"י הג"ר מ"א ריגער בנו של רבי שמחה זעליג, שנשלח אליו מיפאן ע"י בן אחותו, ובסוף המכתב הוסיף השולח דברים דלהלן: זה המכתב שלח זקני הגאון שליט"א (רבי שמחה זעליג) ליוסף דב בנו של אב"ד דבריסק אשר כעת הוא בירושלים, זמן המכתב בערך ט"ו שבט וכו', כל היראים פה נוהגים כדעת זקני הגאון שליט"א, חוץ מהגר"א קאטלער שהוא סובר שהעיקר שש שעות קודם, (להקדים את השבת ביפן בשש שעות) והאב"ד דבריסק סובר שהעיקר י"ח שעות אחר ירושלים (זה ידעו רק משמועה רחוקה וראה לעיל שהגרי"ז הכחישה ואמר שראוי למחיקה) וצריך להחמיר גם כן קודם, כמעט כמו זקני הגאון שליט"א, והנה תלמידי האב"ד דבריסק בכעס גדול על הגר"א קאטלער על שהוא חולק על זקני הגאון שליט"א ועל האב"ד דבריסק והוא מקיל במקום שזקני הגאון שליט"א מחמיר. ע"כ.

מדברים אלו משמע שהגר"א קוטלר זצ"ל הקיל ביום המאוחר גם במלאכות דאורייתא שהרי רש"י החמיר רק על דאורייתא. אך כנראה שאח"כ חדל מלהורות בזה, כי במכתב שנדפס בספר גבורי חיל (פ"ז עמ' 225) והובא שם צילום מכת"י של המכתב שנשלח אל האדמו"ר האמרי אמת זצ"ל ע"י הג"ר יוסף ליס שהיה מחסידי גור ותלמיד ישיבת מיר ששהה אז ביפאן, תאריך המכתב הוא כ"ד אייר תש"א ושם כותב בין הדברים: רבים מאחינו בני תורה ומהרבנים ותלמידי הישיבות הק' קשה להם להזהר אפי' מעניני דאורייתא ביום א' וכו' ורובן אין נזהרים מאיסורי דרבנן - כפי שהוכרע מאליו ע"י בעל הוראה אחדים - ויחידים יחידים ממש מתאמצים להזהר ולשמור שתי שבתות כהלכתן וכו' ואלו מגדולי דורנו שעברו דרך פה לאמריקה כגון הגר"א קטלר שליט"א, ר"מ דישיבת קלצק, ועוד אחרים, לא היו עתותיהם בידיהם שיוכלו לעיין כהוגן ולהכריע הלכה ברורה, ועזבונו לנפשנו. (ומה שמביאים בספרים דברים בשם הגר"א קוטלר זהו רק עפ"י שמועות שאינן מבוססות).

(בענין ההנהגה של זהירות רק ממלאכות דאורייתא, כדאי להביא מדברי הגאון ר' צבי כהנא זצ"ל ראש ישיבת בית מאיר, שהיה מחסידי קרלין סטולין ומתלמידי הישיבה בסטולין, והיה בין הפליטים ביפאן, הוא היה מספר שכאשר נזהרו ביום א' רק ממלאכות דאורייתא היו עושים מלאכות בשינוי, והיו מדליקים את החשמל כלאחר יד וכדומה, עד שכמעט לא ניכר השבת. וראה גם בספר מבצע הצלת התורה מרבי יחזקאל לייטנר עמ' 100, כי בתקופה ההיא ראו בחוש שלא יתכן שמירת איסור דאורייתא בלבד מבלי לקיים גזירות מתקנות דרבנן).

האדמו"ר רבי שמעון שלום מאמשינוב זצ"ל: הוא היה המנהיג הגדול שבלט במיוחד בגלות יפאן ושנחאי בקדושתו ופקחותו הגדולה ובצלו הסתופפו פליטי עם ישראל בגלותם שם, בספר גבורי חיל מובא שהרה"ק השתדל מאוד להשפיע על כל בני התורה שניהגו כולם במנהג זהה, ולא יהיו אגודות אגודות. ומביא עדות מהרה"ח ר' אברהם משה זילברברג ז"ל מתלמידי יח"ל ששאל את האדמו"ר מאמשינוב לדעתו בענין, והשיב לו שאינו רוצה להתערב במחלוקת ושומר על ב' הימים, יום שבת ויום ראשון (ונזהר בהם גם מאיסורים דרבנן) אך אינו מרגיש ביום ראשון את קדושת השבת. את דרכו הסתיר בחכמה, ביום א' הניח תפילין, וביום ש"ק הניח בצניעה גם תפילין דר"ת (מרשימות האדמו"ר ר' יצחק מאמשינוב זצ"ל).

שאלת הצום ביום כיפור כבר לא נגעה אליו, כי ביום כ"ה אלול תש"א עבר הרבי עם כל משפחתו מיפאן לשנחאי שבסין, בקובץ נחלת צבי (גליון יד) נדפס מכתב של בנו הרה"ק רבי מאיר מאמשינוב זצ"ל בו כותב בין הדברים: הנה החליט כ"ק אאמו"ר שליט"א ואתו עמו כל משפחתו לשים פעמינו בשבוע הבע"ל דעם 17 טען למספרם לשאנכיי, ואם כי הציעו לפניו להשאר בתוך המאה וט"ו איש הנשארים עוד, אבל החליט אחרי קבלת התלגרמה של כ' בל להתעכב יותר מטעמים מובנים בשביל ספיקא דיומא וכו'.

הגאון רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל: היה בתקופה זו המשגיח הרוחני של ישיבת מיר ועל פיו התנהגו בני הישיבה, ובענין זמן השבת נראה מתוך העדויות כלהלן: הגאון ר' יוסף הורביץ שהיה מתלמידי מיר העיד (הובא בספר גבורי חיל) שבתחילה נהגו בישיבה כפשרתו של הג"ר שמחה זליג ריגר, שעיקר הנהגת השבת הוא ביום השביעי כמקובל ולמחרתו נזהרו רק ממלאכות דאורייתא, אך בשלב מאוחר יותר כשקיבל הגר"י לוינשטיין מכתב מהחזו"א שיום השבת האמיתי הוא ביום ראשון, הפכו תלמידי ישיבת מיר את הדברים, ומה שנהגו קודם ביום ש"ק נהגו כעת ביום א', ובש"ק של יפאן הניחו תפילין, וביום א' התפללו תפילת שבת, והמחמירים החמירו גם במלאכות דרבנן בב' הימים. אולם אף אחד לא קיבל את דחיית השבת כדין ודאי להקל במלאכות דאורייתא ביום השבת המקובל.

בספר "קובץ ביאורים" על הרמב"ם (עבדים-מלכים) מאת הג"ר שלום צבי הכהן זצ"ל מתלמידי ישיבת מיר דשם בעמ' קנ"ז כותב: באחת השבתות הופיע (הגר"י לוינשטיין) לתפילת שחרית כשתפילין על ראשו, קבע שיום השבת יתקיים ביום המחרת, היינו ביום ראשון אחריו, בקול מלא רגש ומחניק דרש אחרי התפילה על נושא זה ועמד על הגמ' אשרי לדור שהקטנים שומעים אל הגדולים, ובאותו מעמד הכריז על שבת למחרתו כדעת מרן החזון איש זצ"ל, והג"ר נחום אבא גרוסברד ז"ל כותב ב"דגלנו" (ניסן תשנ"ג) כי מיד כשהגיעה תשובת החזו"א זצ"ל בליל ש"ק הסמוך, נכנס הגה"צ ר' יחזקאל לוינשטיין זצ"ל להיכל ישיבת מיר, ניגש לעמוד ודפק, תוך שהוא מכריז בקול "והוא רחום" (היינו, מעריב של ליל שישי).

אולם כל זה היה רק בנוגע להנחת תפילין וסדר התפילה, אבל לא הקיל כלל בנוגע לעשיית מלאכה ביום ש"ק המקובל, ולא קיבל את פסק החזו"א בתורת ודאי, כמ"ש ב"קובץ ביאורים" הנ"ל באותו קטע: נימוק נוסף היה לרבינו לעזוב את העיר קובה בגלל הספק שיש במקום זה על יום השבת, אמר, ההשגחה הכניסה אותנו למקום שאין אנו יודעים בבירור מתי הוא יום השבת, מאוד העיק עליו ענין זה. ע"כ. ובספר גבורי חיל הביא עדות מתלמיד הישיבה, רבי אברהם זיטמן ז"ל, שהגר"י לוינשטיין אמר לו שיש להקפיד ולשמור על ב' הימים (לפחות מאיסורים דאורייתא) והמליץ ע"ז את דברי חז"ל אלמלא משמרין ישראל שתי שבתות כהלכתן מיד נגאלין, היינו ב' שבתות סמוכות זו לזו, כמו כאן, ביום ש"ק וביום א', מיד נגאלין.

בסוף שנת תש"א שיגר הגר"י לוינשטיין את השאלה עם תשובת החזו"א להגאון רבי אהרן משה קיסילאו זצ"ל רבה של חרבין וכל המזרח הרחוק, והוא השיב לו בתוקף לא לפגוע בשבת, (המכתב נדפס בהפרדס שנה כח) בתוך הדברים כותב לו: ודברי בעל חזון איש אינם מבוררים לי ויחיד הוא בדבר זה וכו', ורע עלי המעשה ששמעתי שמקצת מן הפליטים בקאבע קראו בתורה ביום א' והתפללו תפילת שבת וכו', חדש כזה אסור מן התורה בכל מקום וכו', וכל המשנה ידו על התחתונה.

(גם הג"ר אריה ליב מאלין זצ"ל פנה אל הגאון הנ"ל בשאלה זו, וראה תשובתו להלן בערכו של הג"ר אהרן משה זצ"ל, ובספר הנ"ל הביא מהשבועון כפר חב"ד שר' ליב מאלין ז"ל היה בא בש"ק של יפאן לביהמדר"ר של יח"ל או לובאביטש לשמוע שם קריאת התורה

של ש"ק, שכן שם נהגו עפ"י הוראותיהם של ה"אמרי אמת" והריי"צ ז"ל לא לשנות את השבת כלל).

הגאון רבי מנחם מנדל יוסף זקס זצ"ל: היה חתנו חביבו של ה"חפץ חיים" זצ"ל וראש ישיבת ראדנין אחר פטירת חמיו, הג"ר מ"מ ישר זצ"ל בספרו ה"חפץ חיים" עמ' תרפ"ח כותב שהחפץ חיים אמר לחתנו זה: אהבתיך יותר מאהבת אב את בנו יחידו, ובתפילותיו היה משגר שבת והודיה לרבש"ע על שחננו בחתן הגון שכזה. בצוואתו כותב החפץ חיים: וכאשר זיכני הש"י להשיא בתי לאיש גדול בתורה וירא אלקים, שמו מוהר"ר מנחם יוסף זקס ב"ר יעקב מרדכי נ"י, אני מוסר הזכות שיש לי לחתני הנ"ל שיהיה ר"מ בהישיבה מכחי ומזכותי וכו', בזמן השואה האיומה הצליח להמלט עם הרבנית פייגא ע"ה בת החפץ חיים ומשפחתו דרך יפאן לארה"ב, שם הקים מחדש את ישיבת חפץ חיים יחד עם הגאון ר' אברהם טראפ זצ"ל.

בספר "מאיר עיני ישראל" ח"א עמ' 49 מביא עדות מפי הרבנית פייגא זקס ע"ה בתו של רבינו החפץ חיים זצ"ל זוגתו של הגאון רבי מנחם מנדל יוסף זצ"ל, בין הדברים סיפרה: בעלי הורה לנו לשמור שבת רק יום אחד, אולם גם ביום השני נמנענו מכל מלאכה שאינה הכרחית, האדמו"ר מאמשינוב היה אחד מאלה ששמרו שבת יומיים, בישלתי אוכל ליום השני בעבורי ובעבור שאר בני אותה קבוצה ששבתו בו, ושלחתי את ילדי לשאת את האוכל בשבילם, שכן בעבור משפחתי לא היוה הדבר בעיה הלכתית לטלטל ביום השני שבו שבתו שבתם.

הגאון רבי דוד שפירא זצ"ל: מחכמי ירושלים המפורסמים, שהיה גדול בכל מקצועות התורה ובמיוחד התפרסם בבקיאותו ומומחיותו במקצוע התכונה, כל חכמי ישראל כיבדו את דעתו בענינים אלו, והגאון החזו"א העריך מאד את חכמתו ודעתו, בשו"ת "בני ציון" ח"ג עמ' כ"ו מובא מכתב אליו מהחזו"א בנושא קביעת שנת השמיטה, שם כותב בין הדברים: ואין כתר"ה זקוק לדידי ולדכוותי ומה נפקותא בזה אם דעתי כך או כך וכו' והנני כופל שאין להתחשב עם דעתי כלל וכלל וכו', ע"כ. ובהקדמה שם עמ' ט"ז מסופר שכאשר ביקר אצל מרן החזו"א זצ"ל והציע לפניו בירור הלכה לגבי מקומות אשר השמש אינה שוקעת או זורחת הרבה זמן, וכשסיים דבריו הראה לו החזו"א כרך מכת"ק שגם הוא כתב בנידון זה ודעתו היא אחרת, והחזו"א רשם עליו בצד "ושב אמר לי וכו' והוא האמת".

הגר"ד זצ"ל כתב תשובה בענין קו התאריך כמה שנים לפני שהגיעו הפליטים ליפן ודעתו שקו התאריך הוא קל"ה מעלות מירושלים במקום הקו הבינלאומי, והוא עפ"י חשבון תליית המאורות בעת בריאת העולם. התשובה נדפסה בשו"ת בני ציון ח"א סי' י"ד.

בשו"ת שלו ח"ג סי' ע"א כותב: באסיפת הרבנים שהיה פעה"ק ביום צום גדליה שנת תש"ב אודות הפליטים מאחינו בני ישראל מפולין וליטא שגלו ליאפאן, ולא ידעו איך להתנהג שמה וכו', ואני הצעיר באלפי ישראל נדרשתי מטעם הרבנים הגאונים הי"ו לבוא לכינוס הצדיקים ולדון בכובד ראש בשאלה חמורה זו, ולחוות דעתי להלכה בזה וכו', ותשובה זו הצעתי בהכינוס הרבנים הגאונים הי"ו וכו', ותהילה להשי"ת כי תשובתי מצאה חן בעיני גדולי הדור הי"ו, והשיבו כן להלכה להשואלים ע"י טלגרם כי לא ישנו ביאפאן את חשבון הימים מכפי אשר החזיקו עד עכשיו שמה.

בשו"ת בני ציון נדפסה הסכמה מהרה"ק רבי זאב מראחמיסטייוויע זצ"ל, בו כותב בין הדברים: וגם ראיתי הקונטרסים שמדברים אודות זמני שבת ויו"ט במקומות הרחוקים וכו' והראה בקיאות גדולות הפלא ופלא לכוון הלכה לאמיתה וכו'.

הגאון רבי יחיאל מיכל טוקצינסקי זצ"ל: היה מגדולי ירושלים המפורסמים, בקי בכל מכמני התורה ובמיוחד במקצוע הזה של חכמת התכונה והזמנים, נסמך להוראה ע"י חמיו

זקנו הגאון רבי שמואל סלנט זצ"ל ולמד שנים בחברותא עם הגאון רבי צבי פסח פרנאק זצ"ל, והוא סיפר שהגאון ר"ש סלאנט הציע להגרימ"ט להיות דיין ומו"צ בבית דינו הגדול אך הגרימ"ט סירב ומסר את המשרה להגרצ"פ זצ"ל, חיבר ספרי "גשר החיים" "עיר הקודש והמקדש" "בין השמשות" ועוד.

בעת ששלח אליו האמרי אמת לשמוע דעתו על השאלה שהגיעה אליו מיפן נכנס לעומק הענין והעלה במסקנתו השיטה דקו התאריך הוא י"ב שעות מירושלים, אח"כ העלה את דבריו בספרו "היוםם בכדור הארץ", והגאון החזו"א זצ"ל כתב את "קונטרס י"ח שעות" כמענה על ספר זה, (וראה לעיל מדברי הרה"ק רבי שלמה מזוויהל זצ"ל שחיזקו לעמוד על דעתו). בספרו היוםם בהקדמה כותב בין השאר: התכנסה כנסיה רבתי חשובה אשר נשאה ונתנה בענין בכל כובד הראש, ראשונה הרצה בכנסיה רב אחד בשם הגאון חזון איש וכו' (הוא היה הג"ר חיים זאב פינקל ז"ל) וברר את דעתו ואת שיטתו שביפן צריכים לשנות את היום, ואני הרציתי על שיטתי וכו' ובכל אופן היינו תמימי דעה בנוגע ליפן שאין לשנות שם את היום וכו' אחרי ההצעות השתתפו בהויכוחים רוב הרבנים הנאספים והתדיינו בדיון ממושך זמן ארוך ואחרי הדיון החליטה האסיפה שלא ישנו ביפן את היום וכו'.

בקובץ תלפיות ג' ג-ד הוא כותב: ימים יבואו ולא יבינו חכמי ישראל איך היה אפשר להיות חילוקי דעות בדבר שכזה, סו"ס הלא כדור העולם מתחלק במציאות לשני חצאים, חציו מזרח וחציו מערב, וכמו"כ אין כל ספק שהחשבון מתחיל מירושלים ששם היתה תחלת היצירה של ששת ימי בראשית, ושם היה אדם הראשון אשר קידש את השבת הראשון, א"כ הלא בהכרח שק"פ מעלות מירושלים הוא קו התאריך.

הגאון הרב ישראל זאב מינצברג זצ"ל ראב"ד בירושלים: בקובץ "נועם" כרך ט"ו: מפי הרב יעקב גולדמן מזכירו של הרב יצחק אייזיק הרצוג שהיתה דעתו שיש להתענות ברביעי. וכן הביא שם בשם הגאון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל שפסק שלא לשנות את יוה"כ"פ והרוצה להחמיר יאכל ביום חמשי פחות מכשיעור.

האדמו"ר רבי יואל טייטלבוים מסאטמר זצ"ל: בקונטרס "אסיפות דברי יואל" אות כ"ז (מובא בספר ישראל והזמנים מהדורת תשס"ב) בשם הג"ר בנימין לאנדא דומ"ץ טאש ב"פ, ששמע ממרן זי"ע שלמעשה אין לשנות את השבת ביפן ויש לשמור שבת כמו שהיה נהוג שם בין אנשי המקום. ושם בעמ' ק"ח כותב הגר"י מאנדל מח"ס חקר הלכה, שכך בירר שהוא דעת מרן זי"ע שאין לשנות ושומר שאין הכרח בשום מקום שיש קו התאריך הלכתי ותורתי, שי"ל שאף לדברי בעל המאור אם אח"כ יתרחב הישוב מבני המזרח להלן מתשעים מעלות יתכן שגם מקום ההוא ימשך אחר המזרח ולא מאחורי המערב (ומה שמביאים משמו בספר בוצינא קדישא, כתב בספר ישראל והזמנים שזה טעות, דשם הוא יצא רק נגד אלו המתנהגים עפ"י קו התאריך של הגויים. ע"ש).

רבי אהרן משה קיסלאו זצ"ל: היה רבה של העיר חארבין שבצפון מזרח סין ושל כל המזרח הרחוק, (יש להדגיש כי העיר חארבין שוכנת בצפונה של סין במקום שיוצא חוץ לקו של צ' מעלות, ולפני שחידש החזו"א את חידושו על הגרירה היה מקובל על כולם ששם הוא בדיוק אותה השאלה שיש על יפן, ועי' בישראל והזמנים שמביא עדויות שגם להחזו"א לא היה ברור כ"כ חידוש הגרירה). מלפנים היה מגדולי ליטא והיה אב"ד באריסאוו שבפלך מינסק, והיה נקרא העילוי מויעטקא, בשנת תר"ע עבר לכהן כרב העיר חארבין והמזרח הרחוק. בשנת תרפ"ו הדפיס ספרו "שו"ת משברי ים" שם הוא משיב להרבה גדולים וביניהם להגאון בעל "אור שמח", ובהקדמה כותב שהרבה מתשובותיו היו לנגד עיני גדולי הדור בליטא והוטבו בעיניהם ויספרו בשבחם.

בסוף שנת תש"א שלח אליו הג"ר יחזקאל לווינשטיין זצ"ל ששייב לו מתי לקיים שבת ויוה"כ והעביר אליו את נוסח תשובת החזו"א [תשובה ארוכה שקיבל באמצע הקיץ, לא המברק שנשלח בעשי"ת] שנשלח אליו מאר"י ע"י הגרא"י פינקל זצ"ל, וכמו"כ שלח אליו הג"ר אריה ליב מאלין זצ"ל שאלתו, והגאון ר' אהרן משה זצ"ל השיב שתי מכתבים לשניהם, ונדפסו אח"כ בקובץ הפרדס שנה כ"ח, כדלהלן:

במכתב ראשון כותב ביום כ"ז אלול תש"א, לכ' הרה"ג יא"ב משכיל הר"ר יחזקאל מ' לעווענשטיין מנהל ישיבת מיר ולכל המסתופפים בצלו, הגיע לידי שני מכתבים כאחד וכו' באשר הר' אל"מ הנ"ל מתחנן לפני במכתבו האחרון להשיבו איך להתנהג ביום הכפורים הבע"ל באיזה יום להתענות, אף כי לדידי לא קיימא לשאלה כלל כמו לענין שבת וכו', ודברי הרב חזון איש וכו' מה שכותב שהר"ה והכוזרי אינם מחולקים עם בעל יסוד עולם ודעימיה בודאי ליתא וכו', גם מה שמחלק בין קצוי המזרח לא"י יאפאן אין מובן לי, וגם איי יאפאן הם בקצה המזרח וכן נקראת הארץ הזאת ארץ זריחת השמש כנודע וכו' ודברי בעל חזון איש אינם מבוררים לי ויחיד הוא בדבר זה וכו', ורע עלי המעשה ששמעתי שמקצת מן הפליטים בקאבע קראו בתורה ביום א' והתפללו תפלת שבת וכו', וכל המשנה ידו על התחתונה.

מכתבו השני כתב בער"ה להג"ר ליב מאלין זצ"ל וכך כותב: בערב ש"ק העבר הרציית מכתב להרב ר' יחזקאל לעווינשטיין שליט"א בתשובה על מכתב הרב חזון איש, בו הודעתי טעמי ונימוקי שלא אסכים לפסק דינו על דבר דחיית יום השבת ביאפאן ליום א' וכו' כי דבריו בנויים על יסוד רעוע ובלתי ברור ומוסכם, הוא מחליט כי הכל מודים וכו' ובלי ספק יגרום חלול שבת ותשתכח תורת שבת לגמרי וכו' לכן כבוד הרב הגאון וכו' לא אוכל להסכים על פסק דינו והריני מורה שיהודי יאפאן ישמרו שבת ומועדים ככל היהודים [במזרח הרחוק].

במכתב של הגאון אב"ד פרושקוב ששלח משאנחיי בעשי"ת (נדפס בספר גבורי החיל פי"ד) כותב: הרב מחארכיין השיב לעשות הכל כמקדם.

הגאון ר' חזקיהו יוסף מישקובסקי זצ"ל אב"ד קרינקי ובנו הגאון ר' רפאל אליהו אליעזר מישקובסקי זצ"ל, ראש ישיבת כנסת חזקיהו כפר חסידים: בקובץ מוריה (שנה י' גליון ה- עמ' קט"ו הערה 9) כותב תלמידו של הרא"א זצ"ל: ההלכה החמורה ביותר הידועה לי, שבה נטה מדברי החזו"א היתה שאלת קו התאריך, ולאברך מן הישיבה שנסע ליפן הורה לנהוג בדיני שבת כמנהג המקום, זולתי במלאכות שבהן הורה לו להחמיר גם ביום הראשון שהוא יום השבת שם לדעת החזו"א, רבינו אמר לי כי פסק כן על סמך פסק של אביו שפסק כן בשנת תש"א. (הגאון ר' חזקיהו יוסף זצ"ל היה מחברי האסיפה שדנו בזה ואליו הגיעה מברק השאלה מיפן), בהזדמנות אחרת סיפר לי ששאלת קו התאריך היתה השאלה הראשונה שבה התעסק כשהגיע לארץ ישראל.

הגרי"א הלוי הרצוג זצ"ל: בהסכמה לספר הנ"ל כותב: ידוע ומפורסם על האסיפה הגדולה של רבני ארץ ישראל שהתקיימה בירושלים עה"ק ת"ו בשנת תש"א, ע"ד השאלה שהגיעה אז מיפן מהישיבות הגולות אם עליהם לשנות את יום השבת וכו', החלטתנו אז היתה שלילית בהחלט גמור, היינו שחלילה לשנות, אני מדגיש וחוזר ומדגיש שאני עומד באותה הדיעה של ההחלטה הנ"ל שחלילה לשנות יום השבת ושהכל חייבים לקדש אותו יום השביעי בתור שבת קודש שהחזיקו בו עד היום הזה ועד בכלל, והוא הדין לשאר מועדי ישראל.

הגר"צ עוזיאל זצ"ל: הראשון לציון בזמן ההוא. בספרו "משפטי עוזיאל" סי' כ"ט בסופו מסיק שאין לשנות את יום השבת ליום ראשון וכותב: זאת היתה דעתי אז בשעת דיוננו בשאלה זאת להורות הלכה למעשה קביעות יום הכפורים לפליטי חרב ושמד של ישראל שהם יושבים חוסים במזרח הרחוק שביפאן, וזו היא דעתי עתה, ואני מודה לה' שהנחנו

בדרך אמת ומנענו מטעות ומכשול בהוראה שהיתה מטילה עלינו אחריות גדולה וכבירה לדורנו ולדורות עולם וכו', כי הדברים התבררו והתלבנו ונפסקה הלכה למעשה להשוואלים וקיימו וקבלו אותו רבני ישראל להלכה ולמעשה באין חולק וכו', שישראל בני נביאים הם ולא ישנו מדבר הלכה שיצאה מפי חבר רבנים גאונים ומוסמכים לפי בחירתם ומעמדם להוראה זאת וכו'.

הגאון מטשעבין זצ"ל בעל "דובב מישרים": בתשובות והנהגות ח"א סי' שי"ד כתב שהגאון מטשעבין נמנע מלהכריע בזה למעשה, אך כאשר שאלו, ענה לו שיש יסוד להנוהגים שבת ביפאן ביום השביעי שלהם כמו באר"י. ועל חתנו הגרב"ש שניאורסון זצ"ל מעידים תלמידיו שאמר שהלכה כחכמי ירושלים דהשבת ביפאן הוא ביום השביעי כמו באר"י.

הגאון ר' יוסף אליהו הענקין זצ"ל: בספרו "עדות לישראל" עמ' קי"ט כתב: ובפשוט יש לחשוב צד מזרח עד י"ב שעות מארץ ישראל בהלוך החמה למזרח להקדים בו השבת, וצד מערב עד י"ב שעות בהלוך החמה לצד מערב, ובכה"ג יהיה רוב שעות השבת שוין בכל מקום לאר"י וכו', ובכתבי הגרי"א הענקין כרך א' דף קע"ח כתוב דעד עשר שעות למזרח ירושלים (ויפן בכללם) יש להקדים את השבת גם לבעל המאור.

כ"ק האדמו"ר ר' מנחם מנדל מליובאביטש זצ"ל: בתשובות "יגדיל תורה" סי' ק"ה בתשובה משנת תש"ט כותב: ג' דעות במקום התחלת הימים, א. צ' מעלות ממזרח ירושלים, ב. קמ"ה מעלות ממזרח ירושלים. ג. ק"פ מעלות ממזרח ירושלים. ובנוגע לאוסטראליא הרי לשתי דעות האחרונות הנ"ל מקומה למזרח ירושלים וכו' ואפשר גם לדעת היחיד המחזיק בדעה הא' כיון שקו המחלק עובר באמצע אוסטרליא, ואין להאריך כיון שבלאה"כ הוא דעת יחיד.

הגרי"ז גוסטאמן זצ"ל: בספר תאריך ישראל: אמר לי הגר"ג בעס שליט"א ששאל להגרי"ז גוסטאמן זצ"ל (בשנת תש"נ) בענין קו התאריך, והשיב דהמנהג הוא דלא כהחזו"א ומונים ק"פ מעלות מירושלים, ובהוואי צריך לשמור שבת ביום ששי דשם בין לקולא ובין לחומרא ואין צריך להחמיר כהחזו"א ביום המקובל שם שהוא שבת.

הגרא"י פאם זצ"ל: בספר הנ"ל: שאלתי את הגרא"י פאם לענין שבת ביפאן ואמר לי דכבר פסק החזו"א דשבת שם הוא ביום ראשון שלהם, אכן הוסיף דביום השביעי שלהם יחמיר במלאכה דאורייתא אם אפשר לו.

הגר"ח קרייסווירטה זצ"ל: בספר הנ"ל: דברתי עם הגר"ח קרייסווירטה בענין שבת ביפאן ואמר לי דצריך לעשות כפסק החזו"א לגמרי דשבת שם הוא ביום ראשון שלהם.

הגר"ח מיליקובסקי זצ"ל: ראש ישיבת אמשינוב, חתנו של כ"ק האדמו"ר ר' מאיר מאמשינוב זצ"ל, והיה עם הפליטים ביפן בעת שעלתה השאלה הנזכרת, הגר"ח זצ"ל היה מעיד שכמעט כל ציבור הפליטים ששהו אז ביפן קיימו את השבת ביום השביעי ואת יום הכיפורים רק ביום הרביעי כמו באר"י, ותלמידיו מעידים שכשהיה שומע ממן דהו המספר אחרת היה צווח ככרוכיה "איך יכול החי להכחיש את החי", שרק יחידים וביניהם חמיו זקיניו האדמו"ר מאמשינוב שמרו שבת לחומרא גם למחרת.

הגר"י מרצבך זצ"ל: היה ממשנתפי אסיפת הרבנים שדנה בשאלה זו, ובהיותו ידען ובקי גדול בענינים אלו הרצה בארוכה בפני כל הרבנים ופרס כשמלה את צדדי השאלה לפרטיה, עד שגם אלו שלא עסקו בענין מקודם נכנסו בעומק הבנת השאלה, ואז התחילו לדון בזה. בספרו "עלי יונה" האריך הרבה בזה והוכיח כי הרמב"ם חולק להדיא על הרז"ה וכן התשב"ץ בשם רבי סעדיה גאון הם בפירוש שלא כהרז"ה, מסקנתו עפ"י הרמב"ם הוא (כעין המבואר לעיל בביאור דברי הרדב"ז כפי שיטת הגרא"ז מלצר והגצ"פ פראנק) שאין קו

שיטתי וחיצוני, אלא להכיר מהרמב"ם רק ממזרח א"י עד האוקינוס השקט מתקדמים לא"י וגם האיים הסמוכים ליבשת המזרח כמו יפן שלא מפריד ביניהם ליבשת רק חלק קטן וצר באופן יחסי של הים ומהצד האחר נמצא ים האוקינוס הרחב, הרי האוקינוס ממזרחם ונחשבים מהיבשת המזרחית כא"י ועלינו ללכת בזה אחרי רוב וקרוב, וציין לגמ' גיטין דף ח' שהאוקינוס הוא גבול מערב, וא"כ איי יפן ושכינותיה שהם כבר אחרי עבור כל האוקינוס ודאי שהם כבר התחלת ישוב המזרח ואין צורך שיהיו מחוברים לה, דלא תלוי בזה כלל, אלא על מצב המקום אם הוא ממערב לא"י לפני האוקינוס או אחריו.

הגרא"מ שך זצ"ל: הגאון הרב שך זצ"ל נמנע מאוד מלהתערב במחלוקת זו שבין שני רבותיו הגדולים, והעיד הגאון ר' מאיר הייזלר שליט"א אשר שמע מפי הגרא"מ שך בעצמו, כי החזו"א מסר לו את קונטרס י"ח שעות שכתב וביקשו שישים עיונו בו, והגרא"מ שך סירב ולא רצה לעיין בהקונטרס. (והשמועה שנדפסה בספר שמושה של תורה בלי שם מקור, על התבטאותו בנושא זה, קשה מאוד לקבל שיאמר דבר כזה כלפי דודו ורבו המובהק הגרא"ז מלצר שכידוע הערצתו אליו היתה בלי גבול, ועכ"פ בתורת פסק ודאי שלא אמרה).

הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל: בספר תאריך ישראל (סי' ב' הערה ה') שאלתי את הגר"ד פיינשטיין שליט"א והשיב ששמע כמה פעמים מאביו דעיקר ג'ום השבת ביפאן הוא ביום השביעי שלהם, אלא שיחמיר ביום הראשון, והנה עוד דברתי עם הגר"א פעלדער שליט"א ע"ד שיטת רבו בעל אג"מ זצ"ל בענין זה ואמר שהורה דלכתחילה לא ישאר ביפאן ביום השבת, אכן אם מוכרח להיות שם אז ישמור את יום השביעי שלהם, דאין מקור לענין קו התאריך בהדיא בש"ס. (ומש"כ בספר ישראל והזמנים שמועה בשם ר' משה רייכמאן שהאג"מ הורה לו לעשות את עיקר השבת ביום ראשון, כבר תיקן במהדורה ב' שהשמועה לא היתה נכונה).

הגאון רבי שלמה זלמן אוירבך זצ"ל: בספר הנ"ל (שם) כתב בשם ר' משה רייכמאן הנ"ל שאמר לו ששאל (ע"י אחר) את הגרש"ז אויערבאך זצ"ל איך להתנהג ביפאן בשבת, והשיב הגרש"ז דאינו מבין דברי החזו"א בזה, אבל למעשה אינו רוצה לחלוק עליו. ושם בהערה ג' כתב מה ששמע מפי הגר"י פורטנוי שליט"א ששאל את מרן הגרש"ז ובתחילה לא רצה לפסוק נגד החזו"א, אך אחרי שהגר"מ פיינשטיין זצ"ל ס"ל כחכמי ירושלים פסק גם הוא כוותיהו, וסיים דלמעשה לא ילך שם, אבל הלכה הוא כמו חכמי ירושלים, ואמר עוד דאם היה שם מנהג המקום אולי היו יכולים לסמוך גם להקל כמו מנהג המקום, אבל לזה מסתברא דבעינן יהודים שומרי תורה ומצות, עכת"ד. (יש להעיר דאכן בקובה שביפאן ששם שהו הפליטים, כשהגיעו לשם מצאו שם קהילה של כשלושים משפחות עם רב מכהן והוא הגר"ר יעקב וויטצאל זצ"ל בוגר ישיבת לומזה, ושחיטה יהודית מסודרת, והיו משפחות שהיו להם בבתם מקוה טהרה פרטי. ראה בכל זה בספר גבורי חיל פ"ט). ובספר הליכות שלמה הלכות יוה"כ פ"ה הערה 48 איתא: ולענין מדינת יפן השיב רבינו שההנהגה למעשה היא כדעת המורים לנהוג שם שבת ויו"ט לפי חשבון הימים שבא"י כמו שנהגו הדרים שם מאז התישבותם. אלא שלענין דאורייתא יש להחמיר גם ליום המחרת לענין עשיית מלאכה.

הגאון רבי יוסף שלום אלישיב שליט"א: בקובץ בית אהרן וישראל (גליון קמג עמ' נג) הגאון רבי משה מרדכי קארפ שליט"א נכנס לשאול את פי מרן הגר"י ש אלישיב שליט"א דעתו בזה, וענה לו דמעיקרא דינא הלכה כהגר"מ טוקצינסקי, ועושים כהחזו"א לחומרא שלא לעשות מלאכות ביום ראשון. ובספר תאריך ישראל (סי' א' הערה נ"ג): אמר לי הגר"ג בעס ששאל את הגר"י ש אלישיב שליט"א (בשנת תשנ"א) בענין זה, והשיב דהעיקר לדינא הוא לחשב ק"פ מעלות מירושלים ודלא כשיטת החזו"א. אבל יש להחמיר באיסורי

דאורייתא ביום המחרת כהחזו"א עכת"ד, וכן ראיתי מכתב מהגרי"י אפרתי שליט"א בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א אודות הקו התאריך, וז"ל: ודאי ידוע שרוב גדולי ירושלים סברו לקבוע קו התאריך ק"פ מעלות מאר"י, וכן יש לנהוג, אמנם במלאכות דאורייתא יש להחמיר ולחוש לדעת מרן החזו"א זצ"ל. וכ"כ הגרי"י אפרתי במכתב להגר"ג בעס (בשנת תשנ"ב) בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א, וז"ל: דעת מרן דמעיךר הדין נוהגים כהוראת חכמי ירושלים וקו התאריך הוא 180 מעלות מירושלים, לפכ"ך הנוסע ליפן יקדים שבתו לירושלים, ויחמיר ביום א'. ומסיים בספר הנ"ל שהוא עצמו גם שאל אותו: והנה שאלתי את הגרי"ש אלישיב שליט"א (בשנת תשנ"ו) איך יש להתנהג לענין שבת במדינת אוסטרליה, והשיב דבין ביפאן ובין באוסטרליה עדיף טפי שלא לנסוע לשם, אבל אם צריך לכך, יום שבת שלהם הוא העיקר, וביום ראשון דשם צריך להחמיר באיסורי דאורייתא, דרוב חכמי ישראל ס"ל דהעיקר הוא כשבת שלהם, עכת"ד.

הגאון ר' שמואל הלוי וואזנער שליט"א: בשו"ת "שבט הלוי" ח"ג או"ח סי' כז כתב בתשובה להגאון ר' יעקב יצחק ניימאן רב במוטריאול: כי היות כי אנו חיים בדור של שלא תמצא הלכה ברורה במקום אחד, ע"כ אין שום דבר מוכרע, והנח להם לישראל, ואני משיב על דרך מנהגם שעושים יום שבת קודש מוקדם לפנינו, והנוסע לשם מחמיר על עצמו ביום א' שלהם כחומרא בעלמא, מדעשה אתמול הכל דרך ודאי, השביתה התפילות והברכות הקידוש וכו', ומניח תפילין ביום ראשון, שהוא שבת להחזון איש, בברכה, והנה בכזה דעתי נוטה שלא להניח תפילין כלל ביום שבת קודש שלהם שעושים דרך ודאי שבת, ואפילו הנחה בלי ברכה ג"כ לא יניח וכו'.

ובח"ו סי' ל"ד כתב: וא"כ בדין שמעולם שמרו שבת שם ביום השביעי שלהם בכל פרטיה ודקדוקיה חלילה לזלזל בשבת שלהם, ואע"פ שעומד נגדינו ספיקו העצום עפ"י שיטת הגאון חזון איש ודעמי', די לנו אם לא יעשו המלאכה לא ביום השביעי ולא ביום ראשון. ובתפילות וקידוש והבדלה וקריאת התורה וכו' ישאירו כמו מקודם וכו' ותפילין יניחו ביום ראשון ומתפלל חול כרגיל וכו'.

הגאון ר' משה שטרנבוך שליט"א: כתב כמה תשובות בזה בחלקי הספר תשובות והנהגות, ויש כמה שינויים ביניהם בפרטים, אך ההוראה הכללית היא להחמיר על ב' הימים, והנה הביא בכמה תשובות מדברי האריז"ל דכשמונה שעות קודם כניסת השבת בא"י כבר מתנוצץ אור השבת והנקבר אז אינו רואה חיבוט הקבר, וגם הוא כבר זמן טבילה לכבוד שבת, והביא בשם גדול אחד זצ"ל שהטעם הוא כיון שמזמן זה יש כבר יהודים בעולם שהשבת כבר נכנסה אצלם, ויש להוסיף דתלמידו רבינו חיים ויטאל זלה"ה כותב להדיא בספר התכונה דקצה המזרח הוא בערך קי"ד מעלות והוא קרוב לשמונה שעות, וזה כדברי הרמב"ם והראשונים שהובאו לעיל.

וכבר נתבאר שאפשר לבארם בב' אופנים או דמתחיל היום ממקום זה בקצה המזרח, או דהיום מתחיל ב"ב שעות, אלא דעד כשמונה שעות הוא כולו ים ורק מקצה המזרח נמצא הישוב שבו שומרים את השבת ועל ידם מתנוצץ אור השבת בכל העולם. ולב' האופנים ברור שיפן מקדימה את השבת לארץ ישראל בשש שעות ולא למחרת.

המנהג כיום: בתשובות והנהגות ח"ג סי' פ"ו כותב שכיום הנוסעים ליפאן למסחר או לנופש נוהגים שבת כמנהג המקום ביום השביעי כמו באר"י ולא ביום ראשון, (ומעורר ע"ז למה לא מחמירין גם ביום ראשון), וכן מוסרים היהודים הנוסעים שמה שכך נוהגים כולם, לעשות את השבת ביום השביעי לבד.

